

АРТЪР КЛАРК
БУНТЪТ НА РОБОТА
ОТКЪС ОТ КНИГАТА
„КОСМИЧЕСКА ОДИСЕЯ НА
2001 Г.“

Част 0 от „Одисея в космоса“

Превод от руски: Магдалена Исаева, 1971

chitanka.info

Корабът беше излетял преди тринадесет дни, а Дейвид Боуман вече не вярваше, че някога е водил друг живот освен съществуването в затворения свят на „Дискъвъри“. Преди пет години започна подготовката за полета, наречен „Проект Юпитер“, Планираха го като първи управляем полет до тази най-голяма планета.

Освен Боуман и Пул в състава на екипажа влизаха още трима души. Тяхната работа щеше да започне, едва когато корабът навлезе в крайната си орбита и затова през цялото време на полета те щяха да прекарат в сън.

В състава на екипажа имаше и шести член, но той не беше човек. Това беше най-ново усъвършенствано изчислително устройство ЕАЛ-9000 — мозъкът и нервната система на кораба.

ЕАЛ беше подготвен за експедицията не по-малко старательно, отколкото неговите живи колеги. Най-важните му задачи бяха да командва всички системи, които осигуряват живота на кораба, непрекъснато да контролира налягането на кислорода, температурата, херметичната обвивка, радиацията и другите взаимосвързани фактори, от които зависеше живота на крехкия човешки товар. ЕАЛ можеше да прави сложни щурмански изчисления, да извършва необходимите маневри и когато е нужно, да променя курса на кораба. Освен това, той можеше непрестанно да следи спящите членове на екипажа. Главно средство за общуване между него и колегите му беше устната реч. Пул и Боуман можеха да говорят с него, като че ли беше човек, а ЕАЛ отговаряше на великолепния образен човешки език, който беше научил през седмиците на своето електронно детство.

Можеше да се случи така, че ЕАЛ да бъде принуден сам да поеме командването на кораба. При извънредни обстоятелства, ако на неговите сигнали никой не отговори, той трябва да събуди спящите членове на екипажа, като използува електрически или химически стимулатори. Ако това не му се отаде, той бе задължен да изпрати радиограма до Земята и да чака по-нататъшни указания. И най-после, ако се случи така, че отговор от Земята не се получи, ЕАЛ можеше да вземе необходимите мерки за съхранение на кораба и да продължи полета: та нали единствен той знаеше истинската му задача, която бодърствуващите астронавти дори не подозираха.

Минаваха седмици, „Дискъвъри“ беше минал вече орбитата на Марс и летеше към далечния Юпитер. Дори от разстояние тридесет

милиона километра Юпитер беше най-внушителното небесно тяло сред всички, които се виждаха пред тях.

* * *

Познатите звуци на песента „Честит рожден ден“, долетели през повече от един милиард километра космическо пространство със скоростта на светлината, звъннаха в тясната кабина и загълхнаха между контролните екрани и прибори. Семейство Пул седеше малко напрегнато, потънало в мълчание.

— Е, Франк... мислено сме с теб и ти желаем щастие за рождения ден.

— Пази се, мили — добави мисиз Пул с глас, пълен със сълзи.

— Моля за извинение, че прекъсвам празненството — каза ЕАЛ, но имам важна новина.

— Какво се е случило? — в един глас попитаха. Боуман и Пул.

— Изпитвам затруднение при поддържането на връзката със Земята. Нередност в блока АЕ-35. Според данните на мята център за аварийни прогнози през следващите седемдесет и два часа блокът може да откаже.

— Да видим какво е положението с оптичното насочване.

— Готово, Дейв. Засега насочването е в ред.

На контролния еcran се появи полумесец с безупречна форма, много ярък върху черния, почти беззвезден фон. Около половин минута Боуман и Пул мълчаливо изучаваха екрана.

— Знаеш ли къде е повредата? — попита Боуман.

— Повредите се преплитат — отговори ЕАЛ — и не мога да уточня къде именно. По всяка вероятност в блока АЕ-35.

— Какво предлагаш?

— Най-добре е да се замени блока с резервен.

Боуман включи предавателя.

— До контролния пункт, говори Хикс-Делта-Едно. В два нула пет центърът за аварийни прогнози на нашия бордови изчислител девет три нули показва вероятност за авария в блока Алфа-Енох-три-пет в следващите седемдесет и два часа. Моля прегледайте вашия телеметричен контрол и проверете блока на моделиращото устройство.

Потвърдете вашето съгласие за плана ни да се излезе от кораба и да се замени блока Алфа-Енох-три-пет.

Отговорът дойде, когато Боуман, за да съкрати времето, играеше с ЕАЛ на една от геометричните игри, като се опитваше да го победи.

— Хикс-Делта-Едно, говори Контролният пункт, потвърждаваме приемането на вашия две-едно-нула-три. Проверяваме телеметричната информация на нашето моделиращо устройство, резултата ще съобщим. Одобряваме вашия план за излизане от кораба и замяна на блока Алфа-Енох-три-пет, без да чакате възможната авария...

На „Дискъвъри“ имаше кълбовидни капсули или „космически гондоли“ с диаметър около два и половина метра. Те бяха незаменими при изпълнението на строителни и ремонтни работи в открития Космос. Пул облече скафандръ си, прехвърли се в гондолата и десет минути внимателно проверяваше всички уреди за управление. След като се убеди, че всичко е в ред, даде по радиото команда на ЕАЛ.

— Говори „Бети“, започвай изтеглянето.

След пет минути ЕАЛ доложи:

— Изтеглянето завърши.

— Отвори външния люк.

ЕАЛ повтори заповедта; достатъчно беше Пул да каже „Стоп“ и в същия миг ЕАЛ щеше да прекрати изпълнението на операцията.

Външните стени на шлюза се разтвориха. Пул усети как капсулата леко се заклати — последните остатъци от въздуха излязоха от камерите. След като стигна до антената за далечна връзка, Пул внимателно се огледа. Голямата шестметрова чаша на антената беше наклонена точно към Слънцето, защото Земята беше почти на една линия със слънчевия диск.

Ето го — малко металическо капаче, под което се криеше причината за неизправността.

— ЕАЛ — каза Пул по радиото, — сега ще извадя блока. Изключи захранването.

— Захранването е изключено — доложи ЕАЛ.

— Новият блок е на мястото си. Включи захранването!

— Захранването е включено — отговори ЕАЛ.

— Направи проверка по прогнозата за аварии.

Не минаха и десет секунди и ЕАЛ доложи:

— Блокът е напълно изправен.

За тези секунди роботът проведе толкова изпитателни проверки, колкото не биха могли да направят стотина живи оператори.

— Много добре! — весело отговори Пул. — Поставям капачето на място.

След петнадесет минути той вече плуваше с гондолата към „гаража“, напълно уверен, че е изпълнил работа, която няма да му се налага повече да върши.

* * *

— Да не би да искаш да кажеш — възклика Пул, по-скоро учуден, отколкото ядосан, — че напразно съм се мъчил?

— Изглежда, че е така — отговори Боуман. — Проверката показва, че блокът е напълно изправен. Дори при двойно натоварване прогнозата не предвещава никаква авария.

— Хикс-Делта-Едно, говори Контролният пункт, отговаряме на вашето две-едно-пет-пет. Вашият доклад за изправността на Алфа-Енох-три-пет се съгласува с нашата диагноза. Нередностите биха могли да бъдат във веригата на самата антена. Има още една вероятност, тя е по-сериозна. Вашият ЕАЛ може погрешно да е предсказал аварията. Няма причина за тревога, но ви молим да следите, дали няма да има други отклонения от нормалната работа. През последните няколко дни имахме повод да се усъмним в някои малки нередности, но не толкова съществени, че да са нужни незабавни мерки. Продължаваме проверката, резултатите ще съобщим. Повтаряме: няма основание за тревога, в най-лошия случай ще се наложи временно да изключите вашия ЕАЛ и да предадете управлението на една от нашите машини.

Франк Пул беше дежурен, когато се получи радиограмата. Той се замисли, чакаше какво ще каже ЕАЛ, но ЕАЛ не се опита да опровергае обвинението. Какво пък, щом ЕАЛ не заговори, то Пул съвсем нямаше намерение да започва пръв.

Боуман беше станал и си сипваше кафе. Пул не много бодро му пожела добро утро. Макар че бяха прекарали толкова месеца в Космоса, те все още боязняха земните денонощия.

— Добро утро — отговори Боуман, — има ли нещо?

Те отлично се разбираха и всеки мигновено усещаше, кога се е случило нещо нередно.

— И така —бавно заговори Пул. — Контролният пункт ни хвърли малка бомбичка. — Той понижи гласа си, като лекар, обсъждащ болестта в присъствието на болния. — Струва ми се, че на борда имаме лек случай на ипохондрия.

И двамата знаеха, че ЕАЛ чува всяка тяхна дума и затова не можеха да не прибягват към деликатно уклончиви изрази. ЕАЛ беше тихен колега и не им се искаше да го огорчават.

Боуман мълчаливо довърши закуската си. Пул въртеше в ръцете си празното кафениче. И двамата мълчаливо размишляваха. Оставаше им да чакат поредната радиограма и да гадаят дали ЕАЛ няма да заговори. Така или иначе атмосферата на кораба неуловимо се измени. Върху хората сякаш надвисна гнетяща тежест, за пръв път ги завладя чувството за някаква беда.

„Дискъвъри“ престана да бъде щастлив кораб.

* * *

Вече лесно можеше да се определи, кога ЕАЛ се е приготвил да направи някакво непредвидено съобщение. Обикновените всекидневни сведения или отговорите на зададените му въпроси той изговаряше, без да се запъне, но ако се готовеше да даде информация, която изхожда от самия него, предшествуваше я своего рода електронно покашляне. Тази слабост се появи през последните няколко седмици.

Пул спеше. Боуман четеше, когато изведнъж ЕАЛ заговори:

— Хм... Дейв, искам да ви кажа нещо.

— Какво има?

— Вторият блок АЕ-35 също не е изправен. Моят център за аварийни прогнози предсказва авария през следващите двадесет и четири часа.

— Не разбирам какво става, ЕАЛ, но не може за два дни едно след друго да откажат два блока.

— Странно наистина, Дейв, но уверявам ви, авария заплашва блока.

— Добре, ще доложа на Земята, да видим какво ще кажат. Слушай, ЕАЛ — отново попита Боуман, — може би нещо те тревожи? Нещо такова, с което могат да се обяснят нашите затруднения?

Отново необикновено дълго мълчание. Най-после ЕАЛ заговори:

— Дейв, разбирам, че искате да mi помогнете. Но уверявам ви, грешката е или в системата на антената, или във вашия метод на проверка. Обработвам информацията съвсем правилно. Не искам да бъда настойчив, Дейв, но не съм способен да греша.

Беше неблагоразумно да се възразява и Боуман реши да прекрати спора.

* * *

— Хикс-Делта-Едно, говори Контролният: пункт. Приключихме анализа на вашите затруднения с блока Алфа-Енох-три-пет. Показанията на нашите две машини се съгласуват. Както подозирахме, блокът Алфа-Енох-три-пет не е повреден и не е нужно да го заменяте. Причината за нередностите е в прогностичните връзки и според нас показва, че има някакво противоречие в програмирането. Можете да ги отстраните само при условие, че изключите вашия ЕАЛ.

Гласът от Земята изведнъж секна, изображението на экрана изчезна. В същия миг се чу тревожен сигнал и на неговия фон — гласът на ЕАЛ.

— Тревога! Тревога!

— Какво става? — извика Боуман, въпреки че вече знаеше какъв ще бъде отговорът.

— Авария в блок АЕ-35, както предвиждах.

— Излиза, че ЕАЛ е бил прав още в началото?

— Така излиза. Май ще трябва да му се извиним.

— Няма нужда — намеси се ЕАЛ. — Естествено, огорчен съм, че блок АЕ-35 отказа да работи, но се надявам, че това ще възстанови доверието ви в мен.

— Разбира се, ЕАЛ.

— Много се радвам. Знаете, че с голям ентузиазъм се отнасям към нашата експедиция.

* * *

Въпреки че миналия ден беше излизал в Космоса, Франк Пул отново изпълни цялата програма по подготовката: небрежност в Космоса — това е най-лесният начин за самоубийство. След като се убеди, че всичко е в ред, заповядва на ЕАЛ да отвори люка и изплува навън.

Пул отведе „Бети“ на шест метра от основата на антената и преди да излезе, предаде управлението на ЕАЛ. Настипи мълчание. Пул бавно плуваше към антената. Някъде дълбоко в съзнанието на Боуман едва чуто дрънна звънне. Стори му се, че става нещо не толкова странно и дори не тревожно, а по-скоро необикновено. Може би „Бети“ се е откачила и е изплувала.

— ЕАЛ, натисни спирачните до краен предел!

Беше вече късно. В момента на удара „Бети“ се движеше все още бавно. Но дори при скорост петнадесет километра в час, половин тон маса е смъртоносна и на Земята, и в Космоса. Боуман видя как космическата капсула отлита към звездите, двигателят ѝ работеше с пълна мощ.

— ЕАЛ — завика той. — Какво става? Натисни докрай спирачките на „Бети“! Натисни докрай спирачките!

Нищо не се промени. „Бети“ набираше скорост и се отдалечаваше от кораба. А след нея, влачен от предохранителното въже, плуваше скафандрът. Само от един поглед Боуман разбра: случило се е най-страшното. Спадналите гънки на скафандръра безпогрешно показваха, че в него няма налягане, че в него е същият вакуум, както и навън...

Но Боуман продължаваше безсмислено да повтаря:

— Франк... Франк... Чуваш ли ме?... Чуваш ли ме?... Ако ме чуваш, махни с ръка!...

* * *

Сякаш на „Дискъвъри“ нищо не беше се променило. Всички системи работеха нормално. ЕАЛ внезапно заговори:

— Колко жалко, че така се случи с Франк...

— Да — отговори Боуман след продължителна пауза.

— Пул беше отличен член на екипажа.

Боуман не можеше да се примири с мисълта, че Франк е убит преднамерено. Просто невероятно изглеждаше, че ЕАЛ, който толкова дълго работеше безупречно, изведнъж е станал убиец. Би могъл да събрка — грешат всички, и хора, и машини. Но да убие човек? И все пак трябваше да бъде нашрек: та нали ако това предположение е вярно, то и него, Боуман, го заплашва смъртна опасност.

Според инструкцията, в случай, че един от членовете на екипажа загине, оцелелият е длъжен да замени веднага загиналия с един от спящите. Процедурата по събуждането се намираше под контрола на ЕАЛ. Но имаше и ръчно управление за събуждане. То позволяваше да се проведат всички операции без участието на ЕАЛ. При извънредни обстоятелства, каквито възникнаха сега на кораба, Боуман естествено искаше да прибегне именно до този начин.

— ЕАЛ — каза той с твърд глас, — предай ми ръчното управление за събуждане на всички.

— На всички ли, Дейв? — попита ЕАЛ.

— Да!

— А вие уверен, ли сте, Дейв, че въобще трябва да будим някого? Отлично ще се справим сами. Моите блокове на паметта са достатъчни за всяка задача, която би се наложило да разрешим по време на полета.

Това предложение не можеше да бъде просто грешка. ЕАЛ отлично знаеше, че щом Пул е загинал, трябва непременно да събудят Уайтхед, а предлага коренно да изменят предписания план и излиза извън рамките на своята програма. Всичко, което се случи преди това в края на краишата, можеше да бъде случайност, но това... Това вече беше първият признак на бунт.

— ЕАЛ, превключи камерите на спящите на ръчно управление!

— Дейв, по колебанията в звуковата честота на вашия глас вадя заключение, че преживявате силно вълнение. Трябва да вземете хапче за успокоение и да си починете.

— ЕАЛ, аз командвам този кораб. И заповядвам да ми предадеш ръчното управление!

— Извинете, Дейв, но специалната инструкция С 1435 тире 4 гласи: кавички Ако загине екипажът или излезе от строя, изчислителят трябва да поеме управлението на кораба, затварят се кавичките. Следователно дължен съм сега да пренебрегна вашите пълномощия, тъй като не сте в състояние да ги използвате разумно.

Ледено спокойствие обзе Боуман.

— Не съм излязъл от строя, ЕАЛ. Ако не изпълниш заповедта ми, ще бъда принуден да те изключам.

— Знам, че отдавна замисляте такова нещо, Дейв, но това ще бъде голяма грешка. Та аз съм способен да управлявам кораба по-добре от вас. И с такъв ентузиазъм се отнасям към нашата експедиция и вярвам в нейния успех.

— Слушай внимателно, ЕАЛ! Ако ти незабавно не ми предадеш ръчното управление за събуждане и не изпълняваш занапред всичките ми заповеди, веднага ще отида в централната камера и напълно ще те изключам.

— Добре, Дейв. Наистина вие сте командирът. Разбира се, ще изпълнявам всичките ви заповеди. Ръчното управление за събуждане е включено.

ЕАЛ удържа думата си. На таблото над хипотермичната камера с надпис „Автоматично“ светна друг надпис „Ръчно“. Боуман счупи печата и натисна копчето. И тук подсъзнателно Боуман изведнъж долови две необикновени събития. Преди всичко едва забележимо мигнаха лампите. И после едновременно се дочу някакво далечно и слабо бръмчене на електромотор. За Боуман всеки двигател на кораба имаше свой безпогрешно различим глас. Или се е побъркал, или го преследват халюцинации, или на кораба става нещо съвършено немислимо. Долу, в шлюзовата камера, бяха отворени крилата на външния шлюз!

От минутата, когато в земната лаборатория на повече от един милиард километра оттук възникна електронното съзнание на ЕАЛ, всичките му възможности и способности бяха насочени към една цел. Готовността му да изпълни заложената в него програма не би могла да се нарече дързост или дори манияцина, това беше единственият смисъл на неговото съществуване. През последните няколкостотин miliona километра не му даваше спокойствие тайната, която не можеше да сподели с Боуман и Пул. Той, създаденият да говори

истината, лъжеше през цялото време и наблюдаваше моментът, когато неговите колеги ще узнаят, че и той е помогал да ги мамят. Тримата спящи знаеха истината — те бяха истинският екипаж на „Дискъвъри“, специално подгответи да изпълнят мисията, по-важна от която не е имало в историята на човечеството, защото на тях беше наредено да използват гравитационното поле на гигантския свят на Юпитер като прашка, която да изстреля „Дискъвъри“ до увенчания с пръстени Сатурн. ЕАЛ усещаше в себе си противоречието, което бавно, но сигурно разяждаща електронната му психика — противоречието между истината и необходимостта да я скрива. Започна да греши като невропат, неспособен да забележи симптомите на своята болест и, разбира се, отхвърляше самата възможност за грешка. Гласът на Земята, който непрестанно контролираше неговата работа, стана за ЕАЛ нещо като глас на съвестта и той вече не можеше безпрекословно да му се подчинява. Но това, че преднамерено искаше да прекъсне връзката със Земята, не би признал никому, дори на самия себе си.

Заплашваша го, че ще го изключат, ще го отрежат от всички сигнали, ще го поставят в състояние да не може да възприема. За него това беше равнозначно на смърт. И той започна да се защищава с всички достъпни средства. Без да проявява злоба, но и без състрадание, ЕАЛ беше решил да отстрани всичко, което му пречи, а след това, подчинявайки се на програмата, заложена в него, в случай на извънредни обстоятелства, да доведе експедицията докрай — сам, без никой да му пречи.

* * *

Не мина секунда и остро съскане, подобно на шум от приближаващ се смерч, заглуши всички звуци. Въздухът, измъкващ се от кораба, като мощен фонтан удряше в космичната пустош. В извития коридор бушуващо ураган и отнасящо със себе си всичко, което не беше здраво закрепено — дрехи, листове хартия, консервни кутии с продукти, чинии, лъжици... Все по-трудно можеше да се диша — навярно налягането в живачния стълб бе спаднало до 50–100 милиметра. Постепенно воят стихна — ураганът губеше силата си. Дробовете на Боуман бяха напрегнати, като че ли се намира на връх

Джомолунгма. След петнадесет секунди щеше да загуби съзнание, мозъкът му щеше да угасне от кислороден глад. Трябаше през останалите няколко минути да се спаси сам, без никаква помощ. За щастие вече по-лесно се придвижваше: потокът разреден въздух не го спираше. И зад тъгъла най-после се мярна жълтата светлинка на табелката „Аварийно убежище“. Изнемогвайки, Боуман се спусна към него, напипа дръжката и дръпна вратата към себе си. В малката камера имаше място само за един човек и за аварийния скафандр. Изведнъж стана тихо: шумът зад вратата утихна, целият въздух отлетя в Космоса, корабът беше пуст.

Нямаше смисъл да седи тук със скръстени ръце. Боуман беше решил какво трябва да прави. Облече скафандъра, провери херметичността му, леко отвори вратата и прекрачи в безмълвния вакуум на коридора.

Боуман приближи до Уайтхед. Само един поглед беше достатъчен. Червената светлина и безжизнените прави линии на самопишещите апарати потвърдиха неговата догадка. Същата съдба беше постигната и Камински, и Хантър. Беше останал сам в лишения от въздух и наполовина осакатен кораб, без всякаква връзка със Земята. Обаче в определен, и то доста конкретен, смисъл не беше сам. И за да може да се предпази от опасност, трябаше наистина да бъде напълно сам.

Измъкна се от централната шахта и доплува до каютата за управление. Боуман веднага разбра, че ЕАЛ реагира на неговото появяване.

— Слушайте, Дейв — заговори ЕАЛ. — Открихте ли причината за аварията?

Да, предстоеше му сложна задача, не беше достатъчно само да изключи енергозахранването на ЕАЛ. ЕАЛ нямаше единна система за захранване, а цели шест, съвършено независими една от друга, с изолирани мрежи, освен това и още една седма, резервна. ЕАЛ беше нервната система на кораба, без неговия контрол „Дискъвъри“ би се превърнал в метален труп. Можеше да има само едно решение: да изключи всички центрове на този блестящ, но поразен от болестта електронен мозък и да запази непобутнати чисто автоматичните регулатационни системи. Разбираше, че поема страшен рисков: ако в

автоматичните системи възникне нещо като рефлекторна спазма, за броени секунди всичко ще бъде свършено.

— Мисля, че отказаха спирачните клапани на шлюзовите врати — каза ЕАЛ с тон на любезен събеседник. — Цяло щастие е, че вие не загинахте.

„Започвай!“ — мислено изкомандува Боуман. Отвори секцията с надпис „Обратна връзка на познавателната информация“ и извлече първия блок на паметта.

— Хей, Дейв — каза ЕАЛ, — какво правите там?

„Интересно, чувствува ли нещо като болка?“ — мина през ума на Боуман. „Навярно не“ — и започна да изважда един след друг малките блокове от сектора „Стабилизиране на индивидуалността“.

— Слушайте, Дейв — каза ЕАЛ, — в мен е концентриран многогодишен опит. Неизброими усилия са изразходвани, докато ме направят такъв, какъвто съм.

Боуман се зае със сектора „Автономен разум“.

— Дейв, не ви разбирам — отново заговори ЕАЛ. — Защо постъпвате така с мен?... Аз с голям ентузиазъм се отнасям към задачите на експедицията... Вие разрушавате моя разум... Какво, не разбираете ли?... Та аз ще се превърна в дете... в нищо...

„Това е по-мъчително, отколкото очаквах — помисли Боуман. — Унищожавам единственото мислещо същество в моята Вселена. Но трябва, трябва да го направя, иначе не ще мога да управлявам кораба.“

— Аз съм ЕАЛ девет хиляди, производствен номер три, включен в завода ЕАЛ Плант, Урбан, щат Илинойс, 12 януари 1997 година... Духа към морето циклон и попада на Цейлон. Дейв, още ли сте тук? Знаете ли, че корен квадратен от десет е равен на три запетая 162277660168379?... Две по две... две по две... е приблизително 4 запетая 101010101010101010... Първият ми учител беше доктор Чандра. Той ме научи да пея песен...

Гласът на ЕАЛ се прекъсна така внезапно, че Боуман за миг се вцепени с ръка върху последния, още неизключен блок. И изведенъж ЕАЛ отново заговори, но много, много бавно с безжизнена механична интонация. Това вече не беше неговият глас.

— Добро... утро... доктор... Чандра... Аз съм ЕАЛ... Готов... съм... за първия... урок...

Мъчително беше да слуша по-нататък. Боуман със замах изтръгна последния блок и ЕАЛ замъкна завинаги.

Разказът е публикуван в Библиотека „Космос“, №7 (приложение към брой 7/1971)

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.